

Nide 34 / Historiallinen arkisto

ISSN 0073-2540

Kustantaja: Suomen historiallinen
seura, 1925

29 sivua

i. Tanskalaisten annaalien merkintä Suomen retkestä v. 1191, annaalitutkimuksen kannalta valaistuna.

Kirjoittanut

J. W. Ruuth.

Vuonna 1910 pidin Suomalaisessa Tiedeakatemiassa esitelmän, jossa esitin sen mielipiteen, että Tanskan keskiajan annaaleissa mainittu Suomen retki v. 1191 on syyttä suotta tullut historiatamme poiskarsituksi. Sen ohessa julkaisin seuraavana vuonna prof. M. G. Schybergsonille omistetussa juhlaulkaisussa lyhyen katsauksen vanhimpiin annaaleihin, jotka sisältävät tiedon mainitusta retkestä, sekä arvostelun niiden luotettavuudesta. Tämän johdosta nimimerkki C. W—ll, ilmoittaessaan »Historisk Tidskrift för Skåneland»-nimisessä aikakauskirjassa (IV, 1910—1913) viime mainitun kirjoitukseni, huomauttaa, etten ollut onnistunut esiin tuomaan mitään kestävyistä todistusta aikaisempaa varmaksi todettua käsitystä vastaan, että tieto Suomen retkestä, samoin kuin näiden annaalien muutkin tiedot siltä ajalta, on jostakin yhteisestä sittemmin hävinneestä alkulähteestä saatu, jotenka sen luotettavuus saattaa olla kysymyksen alainen.

Tämä alkulädehypoteesi perustuu etupäässä siihen tosiasiiaan, että annaalien tiedot vanhemmilta ajoilta suureksi osaksi ovat siksi samankaltaisia, jopa usein virheittensäkin puolesta siksi yhtäläisiä, ettei asiaa ole voitu muulla tavoin selittää kuin olettamalla, että ne ovat jostakin yhteisestä lähteestä peräisin. En oikeastaan ole kieltänyt sitä mahdollisuutta, että sellainen alkulähde on saattanut olla olemassa, olen vain tahtonut mielipiteenäni esittää, että asianomaiset annalistat itse — silloin kuin

heidän teostensa toimitusaika on ollut itse merkittyjen tapausten kanssa jossain määrin lähiaikainen — ovat voineet omasta tiedostaankin panna kirjaansa sellaisia merkintöjä, kuin esim. tieto Suomen retkestä on, taikka ainakin oikaista lainaamiaan tietoja, jos alkulähteessä niiden suhteen olisi virheitä ollut.

Koska kysymys Suomen retkestä v. 1191 tietysti on sitä laatua, ettei se ole ratkaistavissa samanaikaisten historiallisten todistuskappalten perusteella, täytyy sen, niin puolelta kuin toiseltakin, jäädä enemmän tai vähemmän todistetun hypoteesin varaan. Sillä eihän tuo aikaisempi käsityskantakaan oikeastaan perustu muuhun kuin olettamuksiin ja todennäköisyys-näkökohtiin. Koska yhä pidän kantaani yhtä hyvin perusteltuna ja yhtä oikeutettuna, kuin tuota vanhastaan varmaksi todettuakin käsitystä, tahdon vielä kerran palata väitteeni selostamiseen, esityksessäni nojaten niin vanhempien kuin uusimpienkin auktoriteettien asiassa saavuttamiin tuloksiin.

Minulla on siihen sitä suurempi syy, koska väliajalla on ilmaantunut kaksikin uutta, Tanskan vanhoja annaaleja ja kronikoita sisältävää julkaisua, joissa on varteen otettu tutkimuksen viimeiset tulokset. Toista on v. 1916 tehdyn päätöksen mukaan alkanut toimittaa »Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie»-niminen tieteellinen seura, toimituskunnan jäsenenä valtionarkistonhoitaja tri Kr. Erslev ja prof. M. Cl. Gertz, ollen niiden ohessa julkaisutyön varsinaisena toimittajana toht. Ellen Jørgensen. Julkaisusta on ilmestynyt kaksi osaa vv. 1917—1920 nimellä: »Annales danici medii ævi». Tanskan annaalit ovat siinä tulleet uudestaan analysoiduiksi ja arvostelluiksi, sekä niiden sisältö ja keskinäinen suhde uudestaan valaistuksi. Sen ohessa on äskenmainittu prof. M. Cl. Gertz, saman tieteellisen seuran nimissä, alkanut julkaista »Scriptores minores historiae danicæ medii ævi» nimistä uutta julkaisuteosta, jonka ensimmäinen osa ilmestyi 1917—1918 sekä toisen osan ensimmäinen vihko 1918—20. Tässäkin julkaisuteoksessa on pari kronikkaa, jotka sisältävät merkinnän kysymyksessä olevasta Suomen retkestä.

Yllämainittujen uusien teosten ohessa pitävät Usingerin ja Schäferin, Langebekin ja Waitzin tutkimukset monessa kohden

vielä paikkansa, jos kohta käsitys varsinkin eri annaalien suhteista toisiinsa sekä siitä alkulähteestä, josta ne ovat tietojansa ammentaneet, aikojen kuluessa onkin suuresti muuttunut. Yksityiskohdissa varsinkin Usinger useasti on sattunut oikeaan, jotenka hänen päätelmänsä monessa kohden menevät yhteen nykyaikaisen tutkimuksen tulosten kanssa. Mutta erittäinkin on Waitzin — tanskalaisen annalistiikan etevän tuntijan ja annaalien julkaisijan — tutkimuksilla vieläkin perustava merkitys, kun on kysymys Tanskan vanhojen annaalien selostamisesta. Heidänkin teoksensa ovat siis vieläkin huomioon otettavat, mikäli ne ovat omiaan luomaan lisävalaistusta myöhempäänkin annaalitutkimukseen.

* * *

Ennen kuin käyn itse lähteitten tarkastamiseen, on syytä lyhyesti mainita, millä perusteella annaalien kysymyksessä olevaa mainintaa tähän asti on epäilty, jopa se kokonaan on hylättykin.

Ensimmäisenä ruotsalainen historioitsija ERICUS OLAI (k. 1486), mainitessaan kronikassaan tätä retkeä, jonka hän sanoo tapahtuneen 1192, puhuu siitä jollakin epäilyllä¹ — ehkä, niinkuin *Suhm arvelee*, »af Kjærlighed til Fædernelandet». Hänen jälkiään seuraa MESSENIUS (k. 1636) »Scandia illustrata»ssaan, arvelleen tiedon vääräksi, koska ei Saxo eikä Crantzius, ei Lindenbrog eikä Huitfeldt sitä mainitse. Eikä hän luota riimikronikan kirjoittajan Christiern Petrin valheisiin, joita tämä muka latelee kansansa ylistämiseksi, lukien Valdemar I:n ansioksi kuvitellun voiton suomalaisista.² Messenius tosin myöntää, että Knuut VI:lla, joka siihen aikaan teki eräitä retkiä Liivinmaalle, kyllä olisi ollut

¹ Hänen epäilynsä ilmenee sanoissa: »quod si verum est», joilla hän alkaa kertomuksensa tanskalaisten retkestä. Ericus Olai oli unionin vihaaja ja harrasti niitä kansallisia pyrintöjä, joiden edestä Kaarle Knuutinpoika taisteli.

² — — victoriam de Finnonibus Valdemaro Canuti parenti pro suo affinxit cominiscendi more, cui mendaciis in gratiam suæ nationis nulla fides tribuenda. Scand. ill. T. XII, siv. 107.

syytä murhatun Kaarle Sverkerinpojan sukulaisena ja liittolaisena kääntää aseensa Suomeenkin päin. Mutta koska eivät Ruotsin eivätkä Tanskan luotettavat historioitsijat sellaisesta retkestä mitään puhu, arvelee hän sen »pikemmin olevan historiasta poispyyhkäistävän kuin siihen liitettävän». ¹ Huomattava on muuten, että Messenius erehtyy vedotessaan Saxoon, sillä tämän historia päättyy vuoteen 1185, eikä siinä siis ollut tilaisuus puhua Suomen retkestä v. 1191. Ettei Hvitfeldt mainitse tätä retkeä, saa ehkä selityksensä siitä, ettei hän ensinkään näy tunteen sitä lähdettä, jossa siitä puhutaan, nim. Valdemarin annaaleja. Crantzius ja Lindenbrog olivat saksalaisia, jotka eivät liene kiinnittäneet suurtakaan huomiota heille niin sivulliseen asiaan kuin kysymykseen Suomen retkestä.

Tämän jälkeen ruotsalainen ERIK BENZELIUS (1675—1743), julkaistessaan 1708 Johannes Vastoviuksen «Vitis Aquilonia»n, eräässä teokseen liitettyssä nootissa selittää, että tanskalaiset muinoin nimittivät vendien maata Vindlandiksi, sekä päättelee, että annaalien Finland-retki tarkoitti jotakin Knuut VI:n toimittamaa retkeä Mecklenburgiin. ² Mitään sen lähempää perustelua tälle ensimmäiselle yritykselle siirtää retki Suomesta vendien maahan hän ei teoksessaan anna. Samaa mielipidettä oli myöskin tanskalainen historioitsija HANS GRAM (1685—1748), kun hän v. 1746 nooteilla ja selityksillä varusti Meursiuksen Tanskan historian uuden painoksen. Koska minulla ei ole ollut tilaisuutta nähdä tätä teosta, en tiedä, perusteleeko hän siinä väitettään sen enempää kuin Benzeliukseen. Gramin suuri oppilas Peter Friedrich Suhm, joka tähän kysymykseen nähden oli toista mieltä kuin hän, sanoo hänestä: »denne ypperlige Mand var med al sin Lærdom en alt for skarp criticus» (1806). ³

Ruotsalainen historioitsija OLOF v. DALIN edustaa Ruotsin historiassaan (1765) tähän kysymykseen nähden varsin omin-

¹ — — potius expungendum, quam inserendum — —.

² Benzelius: Annotationes in Vastovii Vitæ Aquiloniam, siv. 17. — In Megalopolin vero tunc Kanutum VI regem Daniae exercitum misisse, quem latet?

³ Suhm: Historie af Danmark. VIII, siv. 262—266.

takeista kantaa. Hän arvelee nimittäin tämän retken tehdyksi Smoolantiin, mitä maakuntaa »Finveden'in vuoksi ennenmuinoin usein nimitettiin Finland'iksi». Itse Smoolanninkin nimen hän johtaa sanasta Soma, Suoma, joka vanhassa skyyttain kielessä ja vielä nykyään Suomen kielessä merkitsee järvistä, suoperäistä maata. Senvuoksi sanovat suomalaiset maatansa Suomeksi. ¹

Lopuksi ruotsalainen SVEN LAGERBRING, nojautuen Benze-liukseen ja Gramiin, suuressa Ruotsin historiassaan (1773) hylkää koko tiedon tästä retkestä, mikäli se koskisi Suomea. »Nähtävästi», hän sanoo, »tässä lienee joku kirjoitusvirhe, niin että on pantu Finland Vinlandin tai Vendenin sijaan, jotenka varmuudella voidaan aikakirjoistamme pyyhkäistä pois tämä suomalainen tai smoolantilainen retki». »Saattaa myöskin olla niin», hän lisää, »että arkipiispa Absalon ja muut kuningas Knuut Valdemarinpojan järkevät neuvonantajat ovat käsittäneet kaikkien ruotsalaisten sotien hyödyttömyyden ja vahingollisuuden.» Kun hän kuitenkin perustelee väitettään etupäässä sillä, että Knuut VI v. 1191 valloitti vendien maan, ja että Saxo päättää historiansa juuri kertomalla tästä kunniakkaasta retkestä, jota annaalien Finland-retki tarkoittaa, erehtyy hän suuresti ja saa siten väitteensä tärkeimmän perustuksen horjumaan. Sillä vendien maa valloitettiin jo v. 1185, ja juuri siihen retkeen Saxon historia päättyy. ²

Vihdoin PORTHAN, selitettään, että nimeä Finland siihen aikaan ei käytetty ainoastaan meidän maastamme, vaan myöskin vendien maasta, yhtyy siihen mielipiteeseen, että annalista erehdyksestä on kirjoittanut Finlandia Vendian tai Venedian sijasta. Hän ei siis epäile, että merkintä koskee Knuut VI:n toimintaa

¹ Olof v. Dalin: Svea rikes historia. 1765. II, siv. 146. Kts. myöskin I, siv. 13. — Däraf kalla finnarne sig Suomi, Somi på sitt språk fast de blifvit nämnde finner, vender och vinder af främmande.

² Sven Lagerbring: Svea rikes historia. II, siv. 199—201. — — Kan ock hända, att ärkebiskop Absalon och flere K. Knut Valdemarssons förståndiga rådgifvare begripit onödigheten och skadligheten af alla svenska krig. — — Så att man kan med säkerhet stryka ut af våra tideböcker detta finska eller småländska fälttåget.

vendien maassa, josta sekä Tanskan että Ruotsin tarkkatuntoisemmat historioitsijat ovat yksimielisiä.¹ Eräässä toisessa paikassa hän nimenomaan sanoo, ettei voida todeta tanskalaisten siihen aikaan tehneen mitään retkeä Suomeen. — Merkillistä on, että Porthan, samoin kuin edellisetkin vendiläis-retken puoltajat, näkyy unohtaneen, että kysymys on latinalaisista annaaleista: erehdys ei ollut Finlandia pro Vendia, vaan Finlandia pro Slavia.

Tämän jälkeen ei ole Suomen historiassa enää puhuttu tästä retkestä. Yllä esitetystä kuitenkin näkee, että oikeastaan vain historioitsijat ovat tahtoneet sitä koskevat tiedot vääriksi selittää. Kuten seuraavasta käynee esille, eivät varsinaiset annaalien tutkijat näy niissä mitään virhettä havainneen.

* * *

Asiaa tarkemmin miettiessäni, tuntuukin siltä, että ne perusteet, joiden nojalla tätä tietoa on tahdottu historiastamme poistaa, ovat aivan liian ylimalkaiset ja liian mielivaltaisen otaksuman pohjalle rakennetut voidakseen olla tutkimuksen viimeisenä sanana. Mitä erittäinkin Finland ja Vindland nimien oletettuun sekoitukseen tulee, pidän sellaisen väitteen hyvin vähän todennäköisenä. Koska sellaiset annaalit, kuin Valdemarin annaalit, jotka kaikesta päättäen — niinkuin esityksestäni kylläkin käynee selväksi — ovat erityisellä tarkkuudella ja poliittisella tuntemuksella kirjoitetut, aina, lukuisissa paikoissa puhuessaan vendien maasta ja retkistä sinne, käyttävät siitä nimeä Slavia, en saata uskoa, että ne juuri tässä ainoassa paikassa ja ainoastaan pari riviä sen jälkeen, kun niissä on ollut puhetta eräästä

¹ Porthan: Juusten, Chronicon I, siv 129. — fatendum est vocabulem Finlandiæ illo ævo non de nostra hac solum usurpatum fuisse patria; ac etiam interdum de Wendorum terra adhiberi consuesse. — Quo loco auctorem Chronici illius danici Finlandiam pro Wendia vel Venedia scripsisse, dubitare nemo potest. — Quoæ verba de expeditione ejusdem regis wendica agere, historici sagaciores et dani et sveci consentiunt. — Porthan viittaa sitten Gramiin, Messeniukseen, Benzeliukseen ja Lagerbringiin.

retkestä »Slaviaan», olisivat erehtyneet käyttämään tämän maan kansankielistä nimeä latinalaisessa tekstissään.

Tällaisen erehdyksen mahdollisuutta on tosin koetettu selittää jo mainitsemallani väitteellä, että tieto Suomen retkestä v. 1191 ei ole näiden annaalien alkuperäisiä, omintakeisia tietoja, vaan että se on — niinkuin muutkin annaali-merkinnät siltä ajalta — tullut niihin otetuksi lainana jostakin sittemmin hävinneestä alkulähteestä, jolloin helposti on voinut pujahtaa virheitä tekstiin. Etten katso sellaistaakaan mahdollisuutta uskottavaksi, saan seuraavassa tarkemmin esittää.

Koska nimittäin en ole voinut pitää tähänastista selitystä asiassa riittävästi perusteltuna, vielä vähemmin ratkaisevana, olen katsonut kysymyksen hyvinkin ansaitsevan tulla uudestaan otetuksi pohdinnan alaiseksi. Asiakirjojen ja muiden historiallisten todistuskappaleiden puutteessa olen arvellut ainoan keinon varmemman tuloksen saavuttamiseksi olevan löydettävissä, jos voitaisiin näyttää toteen: 1:o että ainakin pari tai jotkut noista monista annaaleista ja kronikoista, joissa Suomen retkestä puhutaan, olisivat tähän tapaukseen nähden olleet, ellei samanaikuisia, niin ainakin siksi lähiaikaisia, että tieto siitä näiden annaalien teko-aikana vielä on voinut elää ihmisten muistissa, sekä 2:o että samaiset annaalit ovat olleet toisistaan siksi riippumattomia, että niillä kullakin olisi itse asiaan nähden eri itsenäinen todistusvoimansa. Olettamalla, että perintätieto tuollaisesta retkestä, johon on ottanut osaa suurempi tai pienempi osa Tanskan kansaa, koottuna lainmukaiseen n.s. ledungiin, on vereksenä voinut säilyä ainakin toiseen miespolveen, s.o. noin 60 vuoden ajan, olen koettanut ottaa selkoa siitä, mitkä annaalit mahdollisesti ovat kirjoitetut viimeistään 1200-luvun alkupuoliskolla, sekä ovatko ne sellaisessa suhteessa toisiinsa, että niitä voidaan pitää erinäisinä lähteinä. Tulen seuraavassa esityksessäni etupäässä kiinnittämään huomiotani kahteen annaalitekseen, jotka parhaiten näyttävät täyttävän näitä ehtoja, nim. Valdemarin ja Lundin annaaleihin.

Nämä annaalit ovat nimittäin toimitusaikansa puolesta nähtävästi siksi lähellä itse tapausta, s.o. Suomen retkeä, että miltei voidaan katsoa yhdentekeväksi, ovatko annalistat lainanneet

tietonsa tästä retkestä jostakin yhteisestä alkulähteestä vai panneet sen kirjaansa omasta muististaan. Joka tapauksessa luulisi tekijän vielä voineen kontrolloida tietojaan ja niitä oikaista, jos ne olisivat alkulähteessä jossain suhteessa olleet vääriä. Koska nämä annaalit riippumatta toisistaan olivat tämän tiedon lainanneet, olisi luullut, että ainakin jompikumpi olisi oikaissut virheen, jos sellaista olisi ollut olemassa. Kun se ei ole tapahtunut, vaan tieto samanlaisena on otettu kumpaankin teokseen, osoittaa se minusta, että tämä merkintä muodollisestikin on oikea ja luottamusta ansaitseva.

Näiden annaalien lisäksi tahdon vielä puhua parista muustakin, jotka ovat omiaan lähemmin asiaa valaisemaan. Muut jääkööt myöhemmin ja toisarvoisina sikseen.

* * *

Valdemarin annaalit, niin nimitetyt, koska ne joka tapauksessa ovat kirjoitetut kuningas Valdemar II:n aikana, kuuluvat Tanskan vanhimpiin. Ne arvellaan kirjoitetuiksi noin v:n 1219 paikoilla, siis ei täyttä 30 vuotta niissä mainitun Suomen retken jälkeen.¹ Mutta että niiden laatimisessa jo aikaisemminkin on toimiskeltu, tai ainakin että niissä kerrottujen tapausten kanssa samanaikuisia tietoja jo lähinnä edellisiltäkin vuosikymmeniltä on tullut niihin merkityiksi, voidaan päättää seuraavasta esityksestä.

Kaikki tanskalaisten annaalien tutkijat ja tuntijat ovat yksimielisesti kiittäneet näitä annaaleja aikaansa nähden erittäin tärkeiksi ja valaiseviksi. Jo Langebek, joka ensin 1774 julkaisi ne suuressa »Scriptores rerum danicarum medii ævi» teoksessaan, sanoo niiden tekijästä, jonka hän arvelee samanaikaiseksi (coævus), että hän erinomaisesti tunsi, ei ainoastaan kotimaan, vaan ulko-

¹ Teos ei ole säilynyt originaalina, vaan 1200-luvulla otettuna kopiona, jonka teko aika — Paludan-Müllerin tutkimusten mukaan — sattuu vuosiin 1259—61. Se on kirjoitettu selvällä, kauniilla käsialalla, mutta siihen on nähtävästi kopioidessa pujahtanut joitakuuta virheitä, varsinkin loppupuolella, nimenomaan vuosilukumerkintöihin.

maidenkin senaikaiset tapahtumat sekä että hän muistiin merkittäessään Knuut VI:n ja Valdemar II:n tekoja oli kaikkia muita annalistoja sekä tietorikkaampi että tarkempi.¹ Langebek huomauttaa kuitenkin, että nämä annaalit myöskin sisältävät joukon tietoja, joita tavataan muissakin Tanskan annaaleissa ja jotka nähtävästi ovat muualta lainatut.

Lappenberg, joka julkaisi nämä annaalit »Monumenta Germaniæ historica» teoksen Scriptores sarjaan XVI, siv. 390, sanoo niiden sisältävän tietoja, jotka ovat sitä laatua, että niillä saattoi olla mielenkiintoa ainoastaan aikalaisille, jotka tunsivat niiden yhteyden muiden asiain kanssa.

Usinger — »Annales lundenses majores»-teorian keksijä, joka tahtoi johtaa kaikki Tanskan annaalit hänen näin nimittämästään kuvitellusta alkulähteestä, — tunnusti kuitenkin, että Valdemarin annaaleissa on kaikenlaisia tietoja, joita ei muissa lähteissä tavata, jopa epäili, ovatko kaikki nämä tiedot jo sisältyneet »Annales lundenses majores»iin, vai ovatko ne annalistan omia lisäyksiä. Hän toteaa myöskin, että nämä annaalit v:sta 1170 alkaen sisältävät erinäisiä lisiä, jotka laajemmin selostavat Lundin annaalien vastaavia tietoja, ja arvelee olevan syytä olettaa, että enimmäkseen tiedonannot ovat jotenkin samanaikaisesti tapausten kanssa kirjaan merkityt.² Tämän arvelunsa todistukseksi hän m. m. mainitsee muutamia tekstissä käytettyjä, samanaikaisuuteen viittaavia sanontatapoja: »dominus rex» kuninkaasta puhuttaessa 1216, »ut post patrem regnum regat», jotta hän on hallitseva isänsä jälkeen, Valdemarin pojan (k. jo 1231) kuninkaaksi valitsemisesta kerrottaessa 1215 j.n.e. Mutta kai-

¹ Notitiam rerum sui temporis non solum in patria, sed etiam apud exteros gestarum egregiam habuit. In factis Kanuti VI et præsertim Valdemari II annotandis incomparabilis est, ac cæteris omnibus et uberior et exactior.

² Usinger: Die Dänischen Annalen und Chroniken I, 1860, siv. 34—35 — — Im allgemeinen muss man annehmen, dass die meisten Angaben desselben ziemlich gleichzeitig mit den Ereignissen aufgezeichnet sind. — — Alsdann mögen Nachrichten, die wir nur hier antreffen, z. B. bei den Jahren 1206, 1207, 1211, 1217 von dem Abschreiber hinzugefügt sein.

kesta tästä huolimatta hän kuitenkin päättelee, että nämä annaalit suuremmaksi osaksi ovat vain »ote» »Annales lundenses majoresista». Ainoa myönnytys, minkä hän tekee, on että tämä ote on hyvin aikaisin tehty ja että jotkut tiedot (vv. 1206, 1207, 1211, 1217) nähtävästi ovat kopioitsijan itsensä tekemiä lisäyksiä, siis näille annaaleille n.s. omintakeistietoja.

Schäfer olisi valmis äsken mainittujen vuosimerkintöjen lisäksi lukemaan vielä vuosien 1183, 1185, 1186, 1187, 1189 ja 1190 merkinnätkin, joita ei tavata missään muualla kuin näissä annaaleissa ja Själlandin kronikan lisissä, Valdemarin annaalien omintakeistiedoiksi, joita ainoastaan aikalainen on saattanut kirjoittaa — jos varmasti tiedettäisiin, että ne juuri näistä annaaleista olisivat Själlandin kronikkaan tulleet.¹ Muistettava on kuitenkin, että Schäfer, joka oli vielä jyrkempi »Annales Lundenses majores»-teorian ajaja kuin Usinger, puhuessaan »omintakeistiedoista» tuskin muuta tarkoitti kuin sellaisia tietoja, joita nämä annaalit yksin olivat sattuneet yhteisestä alkulähteestä lainaamaan ja joiden kautta ne eroavat kaikista muista annaaleista ja ovat kaikkia muita etevämmät. Hän siis vastoin Usingeria, joka vielä epäili, ratkaisi kysymyksen siten, että »veli yllämainittujenkin merkintöjen olevan tuosta yhteisestä alkulähteestä kotoisin, eivätkä aikalaisen lisäämiä.»²

Waitz vihdoin, joka vieläkin on pidettävä suurimpana auktoriteettina, kun on kysymys tanskalaisten annaalien tuntemisesta.

¹ Dietrich Schäfer: Dänische Annalen und Chroniken, 1872, siv. 45—46. »Nimmt man das Erstere an» — nim. että Valdemarin annaalit olivat olleet Själlandin kronikan lähteenä — »so würden auch die angeführten Jahre unter die durchaus eigenthümlichen Zusätze des Chron. Dan. zu rechnen sein». Schäfer kutsuu, niinkuin Langebekkin, Valdemarin annaaleja Chronicon Danorumiksi. — Schäfer todistaa muutoin, myöskin hän, että osa näistä tiedoista on sitä laatua, että ainoastaan samanaikainen henkilö on voinut ne kirjoittaa, mutta se on hänen mielestään voinut tapahtua jo alkulähteeseen.

² Schäfer sanoo näiden annaalien olevan »den Ann. lund. maj. sehr. nahe stehende; — — ist also nur ein Auszug der Ann. Lund. maj., der manche ihrer Nachrichten treuer überliefert hat, als andere». l. c. siv. 11 ja 48.

asettuu tosin epäävälle kannalle »Annales Lundenses majores»-teoriaan nähden, mutta arvelee kuitenkin, että Valdemarin annaalit, joiden usein varsin suppeat merkinnät todistavat jonkinlaista alkuperäisyyttä, pääasiassa ovat vain »die älteste Ableitung», siis jäljennösote — jos kohta vanhin — jostakin alkutekstistä.¹ Mutta koska hän katsoo mahdottomaksi johtaa v:n 1200 jälkeiset tiedot, jotka etupäässä koskevat Tanskan suhteita Saksaan ja Ruotsiin, mistään yhteisestä alkulähteestä, tunnustaa hän siis, ainakin niihin nähden, näiden annaalien itsenäisyyden ja omintakeisuuden. Ja koska hän myöskin pitää selvänä, että ne Själlandin kronikan lisät, jotka eivät löydy muualla kuin siinä ja Valdemarin annaaleissa, ovat näistä annaaleista kotoisin, saanee hänen yllämainittua päätelmäänsä sovittaa käsittämään myöskin Schäferin luettelemat vuosimerkinnät ajalta 1183—1190. Itse hän mainitsee niiden lisäksi vielä vuoden 1194, minkä merkinnässä on omintakeinen lisäys, joka hänestä on vaikea johtaa mistään yhteisestä alkulähteestä. Siis Valdemarin annaalit, Waitzinkin mukaan, jo 1100-luvun loppuaikoina, mutta varsinkin v:sta 1200 alkaen, sisältävät itsenäisiäkin tietoja. Mitä erittäinkin Suomen retken merkintään tulee, sanoo hän sen osoittavan, etteivät Valdemarin annaalit tässä kohden saata olla lähteenä Lundin, eikä muutamille muille, hänen niihin vertailemilleen annaaleille, — lause, jolla hän siis todistaa Valdemarin annaalien riippumattomuutta ainakin Lundin annaaleista.²

Uudessa »Annales danici medii ævi» nimisessä teoksessa, jonka — kuten edellä mainittiin — toht. Ellen Jørgensen valtionarkis-

¹ Waitz: Zur Kritik Dänischer Geschichtsquellen (Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde XII, 1887), siv. 30. — — scheint mir im allgemeinen die kürzere Fassung die ursprüngliche zu sein; — — die älteste Ableitung (die Wald.) hat zum Theil gerade die kurze Fassung, — — Waitz on myöskin toimittanut uuden julkaisun näistä annaaleista, joka hänen kuolemansa jälkeen painettiin »Monumenta Germaniæ historica» teoksen Scriptorum sarjan XXIX:een osaan (1892).

² Dass aber sie nicht Quelle für die anderen sein können, zeigt das Jahr 1191, auch die abweichende Fassung 1194, die einen ihnen eigenthümlichen Zusatz enthält. Waitz: Zur Kritik etc., siv. 30.

tonhoitajan Kr. Erslevin ja prof. M. Cl. Gertzin valvonnassa 1920 on julkaissut, esitetään se uusi ajatus, että Valdemarin annaalit tuskin — niinkuin enimmäkseen Tanskan muista annaaleista — ovat saaneet alkunsa jonkun luostarin muurien sisällä, vaan että ne, joissa ilmenee suuri poliittinen harrastus, ovat kuninkaan lähimpään ympäristöön kuuluvien henkilöiden toimittamat. Koska Valdemarin annaalien tärkeät merkinnät Knuut VI:n ja Valdemar Seierin aikuisista tapahtumista yhä uudestaan ovat tulleet käytetyiksi nuoremmissa aikakirjoissa, on näillä annaaleilla aina ollut hallitseva asema Tanskan myöhäisemmässä annalistiikassa. Valdemarin annaalien suhteista muihin samanaikaisiin annaaleihin sanotaan uudessa julkaisussa, että niissä noin v:sta 1150 alkaen vuosisadan loppuun asti voidaan havaita jonkun yhteisen lähteen vaikutusta, s.o. että niihin sillä ajalla on lainattu aineksia jostakin vanhemmasta aikakirjasta, mutta että noin vuosisadan vaihteessa, siis vuoden 1200 paikoilla, alkaa niiden alkuperäinen, omintakeinen osa. Huomautetaan vielä uudestaan näiden annaalien kaikista muista annaaleista poikkeavasta luonteesta, joka ilmenee siinä, että ne etupäässä kertovat valtakunnan suurista tapahtumista, jättäen syrjään paikalliset ja yksityisluontoiset asiat. Kuitenkaan ei voida varmuudella sanoa, onko niiden viimeinen osa yhden tai useamman kirjoittama. Se vain arvellaan ilman erehdystä voitavan päättää, että tekijä on etsittävä kurinkaan lähipiiristä, mahdollisesti hänen kansliastaan. »Niin paljon kuin nämä annaalit eroavatkin Saxon ja Sven Aggesenin teoksista» — sanotaan lisäksi — »liittyvät ne kuitenkin niihin, jotka ovat todistuksena samanlaisesta renesanssista, kuin oli se kulttuurin uudestaan syntyminen, mikä oli saanut alkunsa Kaarle Suuresta ja Otto Suuresta sekä heidän lähimmästä piiristään.»¹

Se on siis, mitä Valdemarin annaaleihin tulee, tutkimuksen viimeinen tulos. Nämä kuuluisat annaalit ovat kirjoitetut taikka

¹ Ellen Jørgensen: Vore Middelalderlige Aarbøger og deres Overleveringshistorie. (Annales danici medii ævi. Første Hæfte København 1920).

— ehkä paremmin sanoen — saatetut täydellisyyteensä ja valmistuneet noin v. 1219, mutta niiden alkuperäinen, omintakeinen, s.o. tekijän omilla tiedoilla lisäilty osa alkaa jo ainakin v:n 1200 paikoilla — tarkemmin sanottuna v. 1198, jolloin niissä jo on eräs tieto, jota ei missään muualla tavata. Ehkäpä voidaan tämän alkuperäisen osan alku siirtää vielä jonkun verran aikaisemmaksikin, koska Schäfer ja Waitz ovat havainneet niissä jo 1180-luvulla ja 1190-luvun alussakin löytyvän tietoja, joita ainoastaan aikalainen on voinut kirjoittaa ja joita on vaikea johtaa yhteisestä lähteestä.

Käyn nyt tarkastamaan Lundin annaaleja.¹

Jo Langebek, joka — käyttäen erästä aina v:een 1307 jatkuvaa annaalijäljennöstä 1300-luvulta — v. 1772 julkaisi nämä annaalit »Esromin» annaalien nimellä, huomauttaa niiden suuren merkityksestä. Ne tarjoavat — hän sanoo — 1000-luvun päätyttyä aina vuosisadan loppuun asti tietoja, joita tekijä joko oli koonnut vanhemmista kronologioista taikka itse lisännyt oman aikansa tapahtumista. Mutta hän valittaa tekstissä olevan lukuisia virheitä, jotka paikka paikoin tekevät miltei mahdottomaksi sitä ymmärtää.

Molemmat »Annales Lundenses majores»-teorian harrastajat, Usinger ja Schäfer, tunnustavat näiden annaalien suuren arvon, mutta supistavat niiden itsenäisyyden vähimpäänsä kuvitellun alkulähteensä hyväksi. Mutta vaikka he siinä suhteessa pitävät

¹ Lundin annaalit ovat nekin säilyneet vain jäljennöksinä, joista vanhin — ellei oteta lukuun erästä katkelmaa (n.s. Codex Arnæmagnæanus 843, 4:to), jonka Gertz arvelee olevan 1200-luvun keskipaikoilta — on n.s. Erfurtin »Codex» 1200-luvun lopulta tai seuraavan vuosisadan alulta. Tämä Codex, joka kokonaisuudessaan on kirjoitettu samalla käsialalla, päättyy v:een 1265, toisten tekstien jatkuessa v:een 1307. Kirjan on nähtävästi Tanskasta vienyt Erfurtiin joku tämän kaupungin yliopistossa keskiaikana opiskellut ylioppilas. — Pitkän alkuosan jälkeen — johon kuuluu Bedan kronikan mukaan kokoonpantu maailmanhistoriallinen osa, tanskalaisiin muinaistariihin perustuva Leire-kuninkaiden kronikka, sekä Adam Bremeniläisen kirkkohistoriaan nojautuva esitys Tanskan vanhimmasta historiasta — seuraa v:sta 1130 alkaen annaalien varsinaisesti annalistinen osa.

kin yhtä, menevät heidän mielipiteensä muutamissa kohdin erilleen. Usinger, joka kehui Lundin annaaleja parhaaksi jäljennösteeksi »Annales majores»ista, mikä yleensä oli olemassa, totesi kuitenkin, että ne v:sta 1170 alkaen, jolloin hän arvelee ensimmäisen kompilatsioonin tapahtuneen, vuosisadan loppuun asti — siis 30 vuoden aikana — perustuvat aikalaisten kertomuksiin,¹ ollen silloin entistään täydellisemmät ja laajemmat. Mutta hän ei silti vielä hellittänyt teoriastaan. Sillä, vaikka Lundin annaalit tältä ajalta sisältävätkin monia uusia tietoja, jotka näkyvät olevan »alkuperäisessä laajuudessaan toimitetut», ei se aina merkitse, että olisi kysymys todellisesti itsenäisistä tiedoista. Usingerin mukaan ovat nimittäin eri annaalit, käyttäessään »Annales majores»ia hyväkseen, eri tavalla suhtautuneet tähän alkulähteeseen, mitkä tehden lainansa suppeammassa, mitkä laajemmassa muodossa, ja ovat Lundin annaalit siinä suhteessa verrattain tarkasti tyhjentyneet lähteensä paljoakaan lisäämättä omiaan. Esimerkkinä tällaisesta erilaisesta lainaustavasta hän mainitsee juuri merkinnän Suomen retkestä, joka Lundin annaaleihin nähtävästi on otettu koko laajuudessaan: »Expeditio facta est ad Finlandiam, quæ victa est a Danis manu forti», kun se sitä vastoin Valdemarin annaaleissa on tyvistetty lakoniseen: »Expeditio ad Finlandiam».²

Kun hän johti näinkin alkuperäiseltä tuntuvat merkinnät yhteisestä alkulähteestä vain sillä perusteella, että samasta asiasta kerrottiin muissakin annaaleissa, on selvä, että se samanaikaisuus ja itsenäisyys, jonka hän tunnusti Lundin annaaleilla tältä ajalta olevan, supistui aivan vähiin, s. o. oikeastaan vain sellaisiin tietoihin, joille hän ei tavannut vastinetta missään muualla. Mutta kun hän sitten — todettuaan, että Lundin annaalit pitkät ajat, v:sta 1200 eteenpäin, olivat kovin köyhät ja niukat, eläen täydellisesti majores-annaalien varassa — huomasi niiden v:sta 1245 alkaen jälleen virkoavan uuteen kukoistukseen, jopa sellaiseen,

¹ Usinger: Die dänischen Annalen und Chroniken des Mittelalters I, 1860, siv. 50. — glaube ich — — — dass (sie) — — für die letzten 30 Jahre des 12 Jahrhunderts Nachrichten von Zeitgenossen enthalten.

² l.c. siv. 53—54.

että hän niissä tuskin enää havaitsi jälkiäkään »majores»ista, täytyi hänen lopultakin tunnustaa Lundin annaalien alkuperäisyys ja itsenäisyys. Hän selitti nyt niiden alkuperäisen osan alkaneeksi v:sta 1245 sekä julisti, että hänen keksimänsä »Annales lundenses majores» olivat siihen vuoteen loppuneet.¹

Tätä katsantotapaa vastaan polemisoi Schäfer. Hän arvelee, että jos aikalainen saattoikin vapaammin käsitellä lähteitään, tekemällä harvempia lainoja, käyttämällä omia lausetapojaan sekä lisäämällä omia tietojaan, oli alkulähde kuitenkin aina olemassa. Se ei suinkaan loppunut v:een 1245², vaan jatkui yhä eteenpäin (v:een 1313), jättäen kyllä jälkiä Lundin annaalien jatkoonkin, vaikka ne eivät olleetkaan niin sanasta sanaan yhtäpitäviä muissa annaaleissa tavattavien vastineitten kanssa kuin Usinger olisi vaatinut. Samanaikuisen tekijän hoitaessa annaalien toimitusta saattoi tosin toisinaan näyttää siltä, kuin olisi yhteinen lähde kokonaan hävinnyt, mutta se oli vain näennäistä, eikä voinut johtaa sellaisiin johtopäätöksiin, kuin Usinger on tehnyt. Kun Schäfer sitten vertaillessaan Lundin ja Ryn-annaalien samoja asioita koskevia, vaikka erilaiseen sanamuotoon puettuja tietoja, jotka kuitenkin muka ovat peräisin samasta lähteestä, myöskin mainitsee vuodet 1192, 1194, 1200—1204, myöntää hänkin, että Lundin annaalit siltä ajalta, jonka nuo vuodet käsittävät, ovat tavallista virkeämmät, sisältäen samanaikuisiakin tietoja.³ Että niin oli ollut laita 1200-luvun keskipaikoilta alkaen, ei hän liioin kiellä. Hän sanoo nimenomaan, että »Annales lundenses»ien itsenäisyys kohoaa v:sta 1248 alkaen ja että niissä nyt tavataan omintakeisia tietoja, joita ei meille muutoin missään ole säilynyt. Mutta — kuten sanottu — hän vastoin Usingeria ei tahdo tunnustaa tekijän silloinkaan vapautuneen yhteisestä lähteestä.

Waitz, joka 1841 löydettyään yllämainitun Erfurtin Codexin

¹ Usinger palasi kuitenkin myöhemmin jälleen entiseen teoriaansa, arvelleen tuon yhteisen alkulähteen alkavan uudestaan v:sta 1288.

² Schäfer: Dänische Annalen und Chroniken 1872, siv. 34—33.

³ Schäfer: Dänische Annalen und Chroniken, 1872, siv. 32.

toimitti sen painoon ensimmäisen kerran jo v. 1858 »Nordalbingische Studien» nimisessä julkaisussa sekä toistamiseen »Monumenta Germaniæ historica» teoksen Scriptorum sarjan XXIX:ssä osassa (pain. vasta hänen kuolemansa jälkeen 1892), huomauttaa, että näiden annaalien tekijöistä tiedetään yhtä vähän kuin siitäkään, onko yksi ja sama henkilö laatinut koko teoksen, vai ovatko sen toimittamiseen ottaneet osaa useat henkilöt eri aikoina. Hän toteaa vain, että näissäkin annaaleissa esiintyvät osaksi samat tiedot, jotka yhteisestä lähteestä saatuina lainoina tavataan muissakin Tanskan senaikuisissa vuosikirjoissa. Mutta hän huomauttaa, että Lundin annaalit tarjoavat meille tekstin, joka monessa suhteessa poikkeaa alkuteoksessa olleesta, nähtävästi pikemmin suppeammasta kuin laajemmasta tekstistä. Jo edellä on mainittu, että Waitzin käsityksen mukaan Lundin annaalit eivät ainakaan Suomen retkeä koskevaan mainintaan nähden ole missään suhteissa Valdemarin annaaleihin; ja kun hän vielä lisää, että Lundin annaalien lisäyksiä vuosien 1192 ja 1193 kohdalla on vaikea johtaa mistään yhteisestä lähteestä, saanee kai käsittää hänen tarkoittavan, että nämä annaalit tältä ajalta, ainakin näihin merkintöihin nähden, ovat omaperäisiä ja itsenäisiä.¹ Tähän soveltunevat kai etupäässä hänen sanansa, kun hän kiittää annaalien edellisen osan tekijää siitä, että hän — virheistä huolimatta — on säilyttänyt tai ensin muistiin merkinnyt joukon asioita, jotka muut annaalien kirjoittajat ovat jättäneet huomioon ottamatta. Lundin annaalien uudestaan virkistymisen — niiden jälkimäisen osan — hän katsoo alkaneen, ei kuten Usinger v:sta 1245, vaan vasta v:sta 1249, josta pitäen ne kokonaan muuttavat muotoaan, eroavat kaikista muista annaaleista ja loppuosaansa nähden ovat pidettävät pikemmin tietoperäisenä esityksenä kuin minään kompilatsiooniteoksena.²

¹ Waitz: Zur Kritik Dänischer Geschichtsquellen (Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde, XII, 1887), siv. 29, 30. — »Was die Lund. 1192, 1193 mehr haben wird auch schwerlich auf die gemeinschaftliche Grundlage zurückgeführt werden können».

² Kts. Waitzin selitystä »Monumenta Germaniæ historica» teoksessa Lundin annaalien kohdalla. — non tam compilatam quam compositam dicere liceat.

Uusin tutkimus (Jørgensen, »Annales danici medii ævi», 1920), on pääasiassa vahvistanut edellisten tutkijain tulokset. Sekin on johtanut siihen loppupäätökseen, että Lundin annaalit, joissa tosin muutamissa paikoissa on huomattava välillisesti tai välittömästi vierasta vaikutusta — esim. Colbazin annaaleista 1100-luvun alkupuolella ja Valdemarin annaaleista vuoden 1200:n jälkeen — ainakin kahtena eri ajanjaksona ovat saavuttaneet suuremman täydellisyyden ja merkityksen: nimittäin ensin 1100-luvun loppupuolella, jolloin ne usein sisältävät tietoja, jotka ovat niille ominaisia (særegne for denne Aarbog), sekä sitten 1200-luvun keskipaikoilta niiden loppuun asti. Viimemainittuna aikana ainakin ne esiintyvät »riippumattomina muusta annalistisesta traditsionista» ja näkyvät sisältävän tapausten kanssa samanaikuisia tiedonantoja, joko niitä sitten on jatkettu eteenpäin vuosi vuodelta taikka myöhemmin kokoonpantu käyttämällä useita annaaliteoksia, jokainen samanaikainen niiden tapausten kanssa, joista ne puhuvat. Lyhyesti — ne ovat tältä ajalta pidettävät »hyvin tiedoitettuna ensikäden lähteenä».¹

Yleensä näkyvät tutkijat — lukuunottamatta Waitzia, joka epäilee, ovatko nämä annaalit yhden vai useamman laatimat — tulleet siihen käsitykseen, että niitä ovat eri aikoina eri henkilöt täydentäneet ja jatkaneet. Niinpä esim. Annerstedt »Scriptores rerum Svecicarum medii ævi» teoksessa (1876) sanoo: »multa a coævis scriptoribus diversis temporibus aperte annotata sunt, exempli gratia quæ de ultimis temporibus seculi XII narrantur», siis juuri siihen aikaan, jolloin Suomen retki tapahtui. — Ja Tanskan keskiaikaisten historiallisten lähteiden etevä tuntija Curt Weibull, käyttäen Lundin annaaleja lähteenään esitykseensä Skoonen kapinasta 1180, näkyy luottamuksella suhtautuvan näihin annaaleihin, puhuupa samanaikuisesta annaalien kirjoittajastakin.²

¹ Ellen Jørgensen: Annales danici medii ævi I, 1920.

² Curt Weibull: Saxostudier. 2. De skånska upproren 1180—82, siv. 90 (Hist. Tidskr. för Skåneland VII, 2—4, 1918). — Weibull huomauttaa, että annaalit puhuvat ainoastaan ensimmäisestä kapinasta, ja arvelee, että niiden vaikeneminen myöhempään kapinaan nähden osoittaa, että tiedot ovat kirjoitetut ennen viimeainitun puhkeamista.

Sen johdosta, mitä edellä olen esittänyt, katson että Lundin annaalit voidaan pitää todistusvoimaisena lähteenä, mitä tulee v:n 1191 Suomen retken mainintaan. Sisältävähän nämä annaalit niille ominaisia tietoja juuri 1100-luvun lopulta; onpa puhetta samanaikaisesta annaalien kirjoittajastakin. Ja vaikka ne sitten joksikin aikaa kadottavatkin merkitystään, saavuttavat ne 1200-luvun keskipoikoilla — Usingerin mukaan 1245, Waitzin mukaan 1249 — siis 54 à 58 vuotta Suomen retken jälkeen, niinkuin uusin tutkimus toteaa, hyvin tiedoitetun ensikäden lähteen arvon.

* * *

On vielä syytä lyhyesti puhua parista lähteestä, joita ei tosin voi rinnastaa edellämainittujen kanssa, mutta jotka muutoin ovat omansa valaisemaan esillä olevaa kysymystä ja antamaan lisää tukea päätelmälleni: nimittäin Själlandin kronikasta ja Ryn luostarin annaaleista.

Själlandin kronikkaa on pidetty kompilatsiooniteoksena 1200-luvun lopulta. Sen viimeinen julkaisija M. Cl. Gertz (*Scriptores minores historiae danicae mediaevi*, II, 1. 1918—1920) työntää kuitenkin sen laatimisaajan taaksepäin aina vuoteen 1251. »Kaikki on tähän vuoteen asti» — hän sanoo — »minun ajatukseni mukaan epäilemättä yhden ainoan tekijän työtä». Tämä Gertzin päätelmä, että teos on mainittuun aikaan kirjoitettu, näkyy saavan tukea itse tekstistä, jossa tekijä v. 1250 selvästi viittaa aikalaisten kerromuksiin (*«sicut retulit qui se hæc scire protestatus est»; — — — «asserunt plurimi fideles et devoti»*). Siinä kopiassa, jonka mukaan kronikka eri kertoja on julkaistu, on alkuperäisen tekstin ohessa ollut joukko teksti- ja reunalisäyksiä, mitkä tehdyt »variis antiqvīs manibus», mitkä »recentiore manu». Merkintä Suomen retkestä v. 1191 kuuluu itse tekstiin, mutta siihen on »recentiore manu» jälkepäin lisätty sanat: »per Kanutum regem»¹

¹ Eräässä myöhemmässä Själlandin kronikan kopiassa, jossa on m.m. Huitfeldtin käsialalla tehtyjä oikaisuja ja nootteja, on v:n 1191 merkinnän kohdalla marginaaliin kirjoitettu: Vindland. — Gertz, *Scriptores minores historiae danicae mediaevi*, II, 1, siv. 54.

Oliko kronikan tekijä jo kauan ennen vuotta 1251 ahertanut sen laatimisessa, ei tiedetä, mutta hän näkyy 1100-luvun loppupuolenkin tapauksista osanneen itselleen hankkia varsin seikka-peräisiä ja omintakeisia tietoja. Curt Weibull, joka Lundin annaalien ohessa käyttää Själlandin kronikkaa lähtenään esitykseensä Skoonen kapinasta 1180, sanoo kronikalla tähän tapaukseen nähden olevan lähteenä suuremman arvon kuin sen myöhäisestä tekoajasta voisi päättää, ja arvelee kronikoitsijan ammentaneen tietonsa jostakin vanhemmasta lähteestä.¹ Päättäen lausetaivoista, joita annalista käyttää kertoessaan kapinasta: »causa — — — fertur ita contigisse»; — — — »hoc modo — — bellum — — — dicitur contigisse» pikemmin luulisi hänen itsensä kuulleen siitä suullisesti kerrottavan. Ehkä oli sen hänelle kertonut joku vielä hänen aikanaan elänyt vanhus, joka nuorena oli ollut siinä mukana, taikka luultavammin joku toiseen polveen kuuluva henkilö, joka oli tiedon vanhemmiltaan perinyt. Mutta yhden-tekevä on, oliko hänelle tämän tiedon välittänyt ihminen vai kirja, varmalta näyttää, että Själlandin kronikka 1100-luvun loppupuunkin nähden saattaa olla eräissä kohden huomattava historiallinen lähde.

Vielä muutama sana eräistä Tanskan huomattavimmista annaaleista, Ryn luostarin annaaleista, joiden vaikutus tämän maan myöhäisempään annalistiikkaan on ollut erittäin suuri. Ennen arveltiin niiden olevan toimitetut vasta v:n 1288:n jälkeen, mutta nyttemmin näkyy se mielipide voittavan alaa, että joku Ryn luostarin eistersienssi-munkki on ne kirjoittanut jo noin 1200-luvun keskipoikoilla. Annaaleista on meidän päiviimme säilynyt vain yksi käsikirjoitus ja sekin, mitä erittäinkin tulee nimiin ja vuosilukuihin, jotenkin virheellisenä. Niiden sisältö on hyvin moniperäinen ja ainakin alkupuolella koottu eri tahoilta, lähteinä m.m. Colbazin, Lundin ja Valdemarin annaalit. Vasta 1240-luvulla ne tulevat täydellisemmiksi ja saavuttavat v:sta 1250

¹ Curt Weibull: *Saxostudier, De Skånska upproren 1180—1182*, siv. 92. (*Hist. Tidskr. för Skåneland VII, 2—4. 1918.*)

alkain jonkin verran itsenäisemmän leiman. Otaksuma, että 1240-luvulla kirjoittaneella annalistalla vielä on saattanut olla joku mahdollisuus muutakin tietä kuin kirjoitetuista lähteistä saada tietoja 50 vuotta aikaisemmista tapauksista, voi tietysti yhtä hyvin pitää paikkansa Ryn annaalien kuin Sjöllandin kronikan tekijään nähden. Mutta koska tekstiin tullut Flandria pro Finlandia lähinnä tuntuu huolimattoman kopiaamisen kautta aiheutuneelta kirjoitusvirheeltä, saattaa olla mahdollista, että — jos tämä virhe jo on ollut alkutekstissä — merkintä todellakin on kirjallisena lainana siirtynyt jostakin alkulähteestä annaaleihin.

Mutta kuinka tämän asian lieneekin, Ryn annaaleja eivät meille oikeastaan teekään mielenkiintoisiksi itse latinalaiset annaalit, vaan niiden vanhatanskalainen käännös. Tämä on nimittäin meille erittäin válaisevana todistuksena siitä, että ainakin siihen aikaan, jolloin käännös tehtiin, ei vielä tiedetty sovittaa nimeä Finland vendien maahan. niinkuin seuraavista rinnakkaisotteista selviää:

Ryn annaalien latinalainen teksti:	Ryn annaalien tanskalainen käännös:
1189 Expeditio facta est ad Slaviam.	1191 Danskæ foræ leding til land to Wænden.

1191 Expeditio facta est in Flandria, (= Finlandia). quam vicerunt Dani	1192 Lething word bothæn til Finland, oc Danske wunnæ landthet.

Tästä näkee selvästi, että kääntäjä, joka kuitenkin tiesi oikaista Flandrian Finlandiaksi, ei tullut ajatelleeksikaan, että tässä olisi kysymys Wendenistä, jota nimeä hän aivan oikein pari riviä ennen oli käyttänyt latinalaisen tekstin Slaviasta. Valitettavasti ei tarkemmin tunneta käännöksen teko-aikaa, joka luultavasti kuitenkin ei ollut paljon 1300-lukua myöhäisempi. Vaikka tietysti se seikka, että käännös on tehty ehkä pari sataa vuotta tapauksen jälkeen, melko lailla heikontaa sen todistusvoi-

maa, on kuitenkin merkille pantava se tosiasia, ettei ainakaan vielä noin v:n 1400 paikoilla osattu Finland-nimeä Wendeniin sovittaa.

* * *

Yllämainitut ovat tärkeimmät niistä Tanskan vanhoista aikakirjoista, joissa v:n 1191 Suomen retki mainitaan. Merkintä siitä tavataan myöskin useissa muissa annaaleissa, mutta koska nämä osaksi ovat myöhäisempiä, ja maininta niissä selvästi perustuu edellä mainittuihin, voidaan jättää ne toisarvoisina syrjään. Kun lähemmin ajattelee niitä tuloksia, joihin sekä vanhempi että uudempi tutkimus on tullut varsinkin kahteen ensin mainittuun annaaleitekseen nähden, tuntuu minusta oudolta se epäily, joka on tullut niiden osaksi, erittäinkin juuri Suomen retken mainintaan nähden. On — sanotaan — vanhastaan varmaksi todettu käsitys, että tämä maininta, samoin kuin näiden annaalien muutkin tiedot siltä ajalta, perustuu johonkin yhteiseen nytemmin hävinneeseen lähteeseen. Se ei siis ansaitse sitä luottamusta, jonka sille voisi antaa, jos se olisi alkuperäis-tieto.

Tästä alkulähteestä, jossa merkintä Suomen retkestä v. 1191 siis arvellaan olleen, ennenkuin se siitä on tullut siirretyksi Valdamarin ja Lundin annaaleihin, emme tiedä mitään. Minkä nimiseksi ja minkä laatuiseksi sitä onkaan ajateltu — »Annales lundenses majores». »ältere Vorlage», »tabte Kilde», hävinnyt historiategos — on se vastaiseksi tuntematon hypoteettinen suuruus. jota jokainen tutkija on sovitellut ja käytellyt jotakuinkin mielensä mukaan.¹ Mitä nyt kysymyksessä olevaan tietoon tulee.

¹ Tätä alkulähte-hypoteesia vastaan, jota erittäinkin saksalaiset tutkijat ovat innolla ajaneet, polemisoi jo 1870 G. v. Buchwald, ilmoittaessaan Historisk Tidskriftissä Leopold Janaushekin teoksen: *Originum Cisterciensium*. Huomauttaen siitä vaihevaikutuksesta, jossa luostarit, missä enimmäkseen annaalit toimitettiin, näiden suhteen olivat toisiinsa, lopettaa hän seuraavasti: »Uden Blik for — — Klostrener indbyrdis Udvæxling og Væxelvirkning vil man komme til at forklare hin Samlyd (s. o. annaalitietojen yhtäläisyyttä) ud af den urimelige Forudsætning af en eneste fælles, men tabt Kilde». — Historisk Tidskrift, Fæmte Række. Første Bind 1870, siv. 733.

on sen täytynyt tulla siihen merkityksi vuosien 1191 ja 1219 välillä, koska se viimeistään jo viimeainittuna vuonna on otettu Valdemariin annaaleihin.

Pisin aika, mikä siis on voinut kuluu Suomen retken tapahtumisajasta siihen asti, kunnes tieto siitä on alkulähteestä siirretty Valdemarin annaaleihin, on tuskin 30 vuotta. Se on siksi lyhyt aika, että retken muisto vielä silloin saattoi elää vereksenä kansassa, jotenka se kuninkaan lähipiiriin kuuluva, valtiollisia asioita harrastava ja erittäinkin Tanskan sotaretkistä intresseerattu henkilö, jonka uusin tutkimus arvelee olleen näiden annaalien toimittajan, varmaankin teki kirjallisen lainansa täydellä tietoisuudella siitä, että alkulähteen merkinnässä ei ollut mitään vikaa tai virhettä.

Lundin annaalien 1200-luvun keskipaikoille sattunut teko-aika on tosin siitä tapauksesta, josta merkintä kertoo, toista vertaa kauempana kuin Valdemarin annaalien. 55 à 60 vuoden kuluessa, lähes kahden ihmispolven aikana, on tosiaankin jo jouduttu sille rajalle, jonka takana elävä traditsioni suuremmistakin tapauksista vähitellen alkaa hälvetä ihmisten muistista. Mutta ei Lundin annaalien kirjoittajaa sittenkään tuosta retkestä erottanut sen pitempi aika, kuin esim. se aika, joka erottaa nykypolven suomalaiset nälkävuosista 1867—68, joista vielä voidaan kuulla vanhiimpien elossa olevien henkilöiden kertovan muistojaan. Tämä annalista, joka siitä päättäen, että Lundin annaalit hänen toimestaan vapautuivat vanhasta traditsionista ja rupesivat kulkemaan uutta uraa, näkyy täydellä tuntemuksella ryhtyneen tehtävänsä, on varmaankin oman kuulemansa mukaan siksi hyvin tuntenut maansa viimeisen puolivuosisadan merkilliset tapahtumat, ettei hän olisi antanut alkulähteessä mahdollisesti olevien virheiden pettää itseänsä.

Mutta vielä varmemmaksi tulisi tämän merkinnän paikkansa-pitäväisyys, jos saisimme olettaa, että laina on tehty jo aikaisemmin, jo 1100-luvun lopulla. Sellainenkin mahdollisuus on hyvällä syyllä ajateltavissa. Ovathan kaikki tutkijat yksimieliset tunnustaessaan että Valdemarin ja Lundin annaaleilla, kumpaisillakin, jo 1100-luvun lopulla on oma, alkuperäisyyteen vivah-

tava leimansa, vaikka tosin muutamat arvelevat tämän alkuperäisyyden rajoittuvan vain siihen, että ne ovat alkulähteestä osanneet lainata etupäässä sellaisia tietoja, jotka ovat jääneet muilta lainaajilta huomaamatta. Joka tapauksessa voidaan pitää varmana, että niiden toimitusta jo siihen aikaan on tarkoituksenmukaisella tavalla hoidettu. Valdemariaanien alkuperäinen osa alkaa viimeistään v. 1198, jolloin niissä jo on eräs tieto, jota turhaan saa etsiä muualta, ja Lundin annaalit sisältävät jo v:sta 1170 alkaen niille ominaisia, kuten muutamat sanovat, aikalaisten kertomuksiin perustuvia tietoja, jopa puhutaan jo v:lta 1180 samanaikuisesta tekijästäkin. Meillä täytyy olla oikeus uskoa, että ne annalistat, jotka kaiken todennäköisyyden mukaan jo 1100-luvun lopulla ovat huolehtineet näiden annaalien täydentämisestä, jo ovat saattaneet alkulähteestä siirtää tämän tiedon omiin kirjoihinsa, ja itse tapauksen kanssa samanaikaisina he eivät varmaankaan ole sitä tarkastamatta tehneet.

Kysymys on sitten, missä määrin alkulähdehypoteesia — siinä tapauksessa, että samanaikaiset annalistat ovat näitä annaaleja jo 1100-luvun lopulla toimittaneet — tarvitsekaan niiden kaikkiin tietoihin sovelluttaa. Eivätkö nämä annalistat, kumpikin tahollaan, omastakin tiedostaan olisi voineet tehdä lyhyitä merkintöjä aikansa tapahtumista, sellaisista kuin esim. Suomen retkestä, jotenka merkintä siitä ja muut samankaltaiset tiedot voitaisiin pitää originaalitietoina? Sillä jotain originaalisuutta näissä annaaleissa siltä ajalta kuitenkin on ollut. Kun Usinger puhuesaan Valdemarin annaalien viimeisestä osasta sanoo, että ne, siinä käsiteltyyn aikaan nähden, ovat täydellisin jäljennösote hänen olettamistaan »Annales lundenses majores»ista, mikä yleensä on olemassa: kun Schäfer sanoo niiden hyvin lähentelevän tätä alkulähdeä; ja kun Waitz katsoo, että niiden suppeat merkinnät todistavat jonkinlaista alkuperäisyyttä, tuntuu miltei siltä, kuin näillä lauseilla vain olisi, alkulähde-teorian hyväksi, kierrelty alkulähteen ja annaalien suoraa identifioimista,¹ koska samalla

¹ Kuinka lähellä todellakin on, ettei Usinger tee alkulähteestään ja Valdemarin annaaleista yhtä ja samaa teosta, nähdään parhaiten seuraav-

kuitenkin puhutaan tiedoista, jotka perustuvat aikalaisten kertomuksiin ja joita ainoastaan samanaikainen tekijä on voinut kirjoittaa j.n.e. Ja miltei samaa on sanottava siitä arvostelusta, joka on tullut Lundin annaalienkin osaksi. Kun Waitz sen lisäksi toteaa, että Valdemarin annaalien v:n 1194 merkintään liittyy omintakeinen lisäys ja että niiden myöhempiä tietoja on mahdollon johtaa mistään yhteisestä lähteestä, sekä että Lundinkin annaalien vuosien 1192 ja 1193 merkinnöissä on lisää, jotka samoin ovat vaikeat selittää muualta otetuiksi, voidaan minusta täydellä syyllä kysyä, onko näin ollen ensinkään luultavaa, että annalistat, jotka ovat kirjaansa merkinneet omintakeisia tietoja v:ilta 1192, 1193 ja 1194, olisivat lainanneet lähinnä edellä käyneen vuoden tiedot yhteisestä lähteestä.

Suomen retken maininta ei suinkaan ole niin yhtäläinen ja samasanainen molemmissa kysymyksessä olevissa annaaleissa. että olisi pakko edellyttää sen lainaamalla tulleen otetuksi niihin samasta lähteestä. Ei ainakaan Usingerin väite, että — mikäli molemmat nämä annaalit sisältävät samoja tietoja — nämä ovat sanasta sanaan yhtäpitäviä, lukuun ottamatta molemminpuolisia lisä¹, näy tässä pitävän paikkaansa. Maininnat ovat nimittäin seuraavaan muotoon laaditut (Jørgensenin mukaan):

Valdemarin annaalit:

1191 Expedicio ad Finlandiam

Lundin annaalit:

1191 Expedicio facta est ad
Finland, que nicta est a
Danis manu forti.

vista lauseista: »Es können diese (= Annales lundenses majores) natürlich nicht von einem Verfasser geschrieben sein, es müssen daran mehrere gearbeitet haben. Als die Arbeit eines dieser Fortsetzer, nämlich dessen, welcher in der ersten Hälfte der Regierungszeit Valdemars II die glänzendsten Triumphe dieses aufzuzeichnen hatte, oder vielmehr als einen Auszug aus dieser Arbeit sehe ich jenes Chronicon Danorum (= Annales Valdemariani) an». Siis miltei täydellinen alkulähteen ja annaalien identifiointi!

¹ Usinger: Die dänischen Annalen und Chroniken des Mittelalters I, 1860, siv. 54.

Siis on Lundin annaaleissa jo itse päälauseeseen lisätty sanat »facta est», joita ei tavata Valdemarin-annaaleissa. Usinger katsookin sitten — niinkuin jo ennen on mainittu — tarkoituksenmukaiseksi ottaa juuri nämä merkinnät osoitteeksi siitä, kuinka eri tavalla eri annaalit ovat yhteistä alkulähdettä hyväkseen käyttäneet. Siten hän selviytyi ristiriitaisuudesta, johon hän teoriansa johdosta oli joutunut.

Jos olen käsittänyt Waitzia oikein, tulee hän jotenkin lähelle minun kantaani tässä kysymyksessä. Kun hän nimittäin vertaillessaan toisiinsa Valdemarin ja Lundin sekä muutamien muiden annaalien vuosimerkintöjä 1100-luvun lopulta, niiden joukossa myöskin merkintöjä Suomen retkestä, ensin huomauttaa, että lyhyempi muoto yleensä on pidettävä alkuperäisempänä, mutta sitten kuitenkin mainitsee juuri vuoden 1191 todistavan, etteivät Valdemariaanit saata olla Lundenseille lähteenä,¹ näkyy hän sillä tahtovan tehostaa viimeainittujen annaalien omintakeisuutta ja itsenäisyyttä ainakin tämän vuoden merkintään sisältyvään lisäykseen nähden. Tämä lisäys olisi siis samaa laatua, kuin Lundin annaalien lisät vv. 1192 ja 1193, joista Waitz samassa yhteydessä puhuu, sanoen, että *myöskin* niitä on vaikea johtaa yhteisestä alkulähteestä.²

Waitz huomauttaa myöskin, mihin mahdolltomuuksiin yhtei-

¹ Waitz: Zur Kritik dänischer Geschichtsquellen (Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde XII, 1887, siv. 30). — Waitz tosin hylkää »Annales lundenses majores» hypoteesin, mutta näkyy monestikin arvelevan, että annaalien kirjoittajat sen sijaan useinkin ovat koonneet tietojaan useista eri lähteistä. Että niin olisi laita Suomen retkeä koskevaan merkintään nähden, hän ei kuitenkaan sano.

² Waitz on osoittanut, että merkintä Suomen retkestä v. 1191 kuuluu niihin, joihin nähden Valdemarin annaalit eivät saata olla toisten annaalien lähteenä. — »Dass aber sie (Vald.) nicht Quelle für die anderen sein können, zeigt das Jahr 1191, auch die abweichende Fassung 1194, die einen ihnen eigenthümlichen Zusatz enthält. Was die Lund. 1192, 1193 mehr haben, wird *auch* schwerlich auf die gemeinschaftliche Grundlage zurückgeführt werden können». — Zur Kritik dänischer Geschichtsquellen, siv. 30 (Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde, XII, 1887).

sen lähteen hypoteesin soveltaminen esim. Valdemarin annaalien v:n 1200 jälkeisiin tietoihin johtaisi, näitä tietoja kun ei tavata missään muualla kuin eräissä myöhemmissä Valdemariaaneista riippuvaisissa annaaleissa. Täytyisi olettaa — hän sanoo — että alkulähteestä olisi ollut olemassa joku lyhennetty kappale, josta nämä tärkeät tiedot olisi kokonaan poisjätetty ja jota kaikki muut annaalit olisivat käyttäneet. Sellaista mahdollisuutta hän ei kuitenkaan ota uskoakseen. Eikä liioin, hän lisää, olisi ymmärrettävissä, kuinka Sjöllandin kronikka, Valdemarin annaalien ohessa ainoa lähde, jossa eräät näistä tiedoista tavataan, olisi tullut saaneeksi niitä vasta »toisesta kädestä», s.o. juuri Valdemarin annaaleista, jos sillä olisi ollut jokin alkulähde käytettävissään, huomautus, jonka saanee laajentaa käsittämään myöskin tämän kronikan lisät v:ilta 1183—1190, joiden Waitz — niinkuin ennen on mainittu — vastoin Schäferiä katsoo myöskin olevan Valdemarin annaaleista peräisin. Ensimmäinen annalista, joka teostansa varten kokoili aineksia eri tahoilta, ei varmastikaan olisi jättänyt juuri tällaisia tietoja kopioimatta, jos hän olisi ne jossakin lähteessä tavannut.¹ Waitz siis näkyy olevan sitä mieltä, että ne Valdemarin annaalien tiedot v:n 1200 vaiheilta, jotka muista annaaleista puuttuvat, taikka juuri niistä ovat muihin

¹ Painatan tähän Waitzin lausunnon kokonaisuudessaan, koska se on omiaan valaisemaan kysymystä, eikä paljoakaan eroa omasta ajatuksistani: »Von 1200 an werden die Wald. sehr viel ausführlicher, enthalten zahlreiche Nachrichten, die, mit Ausnahme der von ihnen abhängigen Annalen, andere nicht haben. Auch diese auf angebliche grössere lundenses zurückzuführen, wie Usinger 34 u. Schäfer 46 anzunehmen geneigt sind, halte ich sowohl nach dem Inhalt — sie betreffen besonders die Verhältnisse zu den Deutschen und Schwedischen Landen — wie aus allgemeinen Gründen für unmöglich: es müsste dann ein Exemplar, das alles dies weggelassen hätte, den übrigen zu Grunde liegen. Es wäre auch nicht zu begreifen, dass in der Chron. Sial. diese Stellen erst von zweiter Hand, offenbar aus den Wald. nachgetragen sind; der erste Autor, der seinen Stoff von allen Seiten zusammenbrachte, würde gerade diese Nachrichten sicher nicht weggelassen haben, wenn er sie in einer Quelle gefunden habe. Dagegen finden sich allerdings auch hier Stellen, die auf die ältere Vorlage zurückgehen müssen. Waitz: Zur Kritik dänischer Geschichtsquellen (Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde XII. 1887).

otetut, eivät ole mistään alkulähteestä saatuja vaan Valdemariaanien tekijän omia lisäyksiä. Eikö voisi ajatella, että maininta Suomen retkestäkin kuuluisi näihin pikemmin, kuin niihin, jotka ovat muualta lainatut?

* * *

Mitä lopuksi tulee siihen väitteeseen, että jo alkulähteessä tai sitä kopioidessa Finland-nimi olisi erehdyksestä tässä paikassa tullut kirjoitetuksi Vindlandin sijasta, on sellainen erehdys minusta hyvin vähän huultava. Mutta ylempänä olen jo huomauttanut, ettei erehdys olekaan se, että olisi kirjoitettu Finland Vindlandin sijaan, vaan se, että on kirjoitettu Finland Slavian sijaan. Sillä muistettava on, että kaikki annaalit, jotka Suomen retkestä puhuvat — paitsi Ryn annaalien tanskalainen käännös — ovat kirjoitetut latinan kielellä, jolla vendien maata nimitettiin Slaviaksi. Näissä annaaleissa on usein puhetta vendeistä ja vendien maasta, mutta en tiedä koskaan nähneeni sitä niissä muuksi mainittavan kuin Slaviaksi.¹ Slavia, Selavia oli latinaksi tämän maan virallinen nimi, ja kaikkein vähimmin kai erehdyttiin sen käyttämisessä sen jälkeen kuin Knuut VI 1185 oli tehnyt Wendenin Tanskan alusmaaksi ja ottanut arvonimen vendien kuningas, rex Selavorum. Ei ainakaan luulisi sen poliittisesti intresseeratun henkilön, jonka nyttemmin arvellaan olleen Valdemarin annaalien laatijana, tehneen itseänsä syyppääksi tällaiseen erehdykseen. Ylen merkillinen sattuma olisi joka tapauksessa se, että tässä ainoassa paikassa olisi erehdytty latinalaisessa tekstissä käyttämään Wendenin tanskankielistä nimeä, ja sitäkin vielä väärin ja senkin ajan kirjoitustapaa nähden varsin oudossa muodossa.

Yllämainittua väitettä on kuitenkin toisinaan koetettu todistaa viittaamalla m.m. erään kaukaisen maan historiallisiin aika-

¹ Ainoastaan eräissa myöhäisemmissä ja tekstinsä puolesta virheellisissä, toisarvoisissa annaaleissa tavataan joskus nimi »Vindland» Wendenistä puhuttaessa, latinalaisessakin tekstissä — nähtävästi lainana otettuna jostakin kansankielisestä lähteestä. — mutta ei silloinkaan koskaan kirjoitettuna Finland, jonka muotoisena nimi *ainaa* ja *yksinomaan* esiintyy v:n 1191 kohdalla.

kirjoihin. Islannin annaalit, jotka ovat kirjoitetut norrånakielellä, puhuvat nimittäin eräästä tanskalaisten v. 1190 tekemästä retkestä Vindlandiin, jolla nimellä — niinkuin usein on mainittu — pohjoismaisissa kielissä vendiläisten maata nimitettiin. Vindland- ja Finland-nimien yhtäläisyys on antanut aihetta siihen arveluun, että Tanskan latinankieliset annaalit mainitsemallaan Finland-retkellä tarkoittavat juuri tätä retkeä Wendeniin. Mutta tässä ei nähtävästi ensinkään ole kysymys samasta retkestä, vaan on kaksi eri retkeä tullut sotketuiksi toisiinsa. Sillä Tanskan latinalaisetkin annaalit puhuvat Finland-retken ohessa eräästä retkestä Slaviaan, s.o. vendien maahan, asettaen sen v:een 1189: »expeditio facta est in Slaviam». Sitä retkeä tarkoittaa myöskin Ryn annaalien tanskalaisen käännöksen merkintä v:ita 1191: »Danskæ foræ leding til Land to Wænden», jota vastoin tässä käännöksessä Suomen retken maininta on asetettu vasta seuraavaan vuoteen, kuten allaolevasta vertailusta nähdään:

Vald. ann.	Isl. ann.	Ryn ann. tansk. käänn.
1189 Expeditio ad Slaviam facta est.	1190 Daner vunne Vindland.	1191 Danskæ foræ leding til land to Wænden.
1191 Expeditio ad Finlandiam.		1192 Lething word bothæn til Fin- land oc Danskæ vunne landthet.

Vuosilukujen suhteen on erittäinkin myöhempiin annaaleihin helposti sattunut erehdyksiä, niin että ne ovat lykkäytyneet milloin vuoden eteenpäin, milloin vuoden taaksepäin. Huomattava on kuitenkin, ettei Suomen retkeä aikaisemmissa annaaleissa yleensä ole asetettu v:ita 1191 aikaisemmaksi,¹ mutta kyllä vuotta myöhäisemmäksi — niinkuin Ryn annaalien käännöksessä sekä

¹ Tietääkseni ainoastaan annaalit 980—1286 asettavat Suomen retken v:een 1190. — Ne perustuvat nähtävästi 1200-luvun lopulla tehtyyn alkukirjoitukseen, joka on läheisissä suhteissa Ryn annaaleihin ja n.s. vanhempaan Sorö-kirjaan.

parissa myöhemmässä vuosikirjassa (Annales ripenses; Laur. Stral. 1083—1314). Näihin perustuen onkin Suhm suuressa teoksessaan Historie af Danmark asettanut Suomen retken vuoteen 1192. Mutta kuinka tämän lieneekin, en missään tapauksessa katso Islannin annaaleihin perustetun todistuksen voivan kumota sitä todistusta, jonka Ryn annaalien tanskalainen käännös meille asiasta antaa.

Lopputuloksen esityksestäni tahtoisin koota seuraaviin kohtiin:

1:o että alkulähdehypoteesi ei ehdottomasti anna aihetta asettua kielteiselle kannalle sellaiseen otaksumaan nähden, että merkintä Suomen retkestä, joka nähtävästi hyvin aikaisin, ellei samanaikaisesti itse tapahtuman kanssa, on tullut alkulähteeseen kirjoitetuksi, on voinut tulla siirretyksi Valdemarin ja Lundin annaaleihin siksi aikaisin — edellisiin jo ensimmäisen ihmispolven aikana, jälkimäisiin toisen ihmispolven vielä eläessä — että tähän merkintään nähden ei luulisi mitään erehdystä tapahtuneen, senminkin koska se tavataan molemmissa annaaleissa, joita voidaan tässä kohden pitää toisistaan riippumattomina lähteinä, maan nimen suhteen yhtäpitävänä.

2:o että sellainenkin otaksuma, että samanaikaiset annalistat jo 1100-luvun lopulla tai heti 1200-luvun alussa ovat tämän tiedon lainanneet yhteisestä lähteestä tai lisänneet sen omasta tiedostaan, jolloin sen paikkansapitäväisyys olisi vielä varmempi, ei ole mahdollisuuksien ulkopuolella, jos kohta ei todistettavissaakaan; sekä

3:o että Ryn annaalien tanskalainen käännös todistaa, ettei ainakaan vielä siihen aikaan, jolloin tämä käännös tehtiin, Finland-nimellä edes tanskalaisessa tekstissä käsitetty vendien maata.